

О. Ю. Липова,
здобувач, Дніпропетровський університет економіки та права

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ СТАТИСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

У роботі проведено дослідження існуючої системи статистичної звітності в Україні та її зіставлення з системою статистичної звітності Російської Федерації, удосконалена система статистичних показників; виділені етапи збору статистичної інформації; запропоновані напрями покращення системи статистичної звітності в Україні.

The article examines the statistical reports system in Ukraine and compares it with the one of The Russian Federation. The system of statistical factors is improved. The stages of the statistical factors collection are single out. A number of actions aimed at the statistical reports system perfection in Ukraine are offered.

Ключові слова: статистичний показник, статистична звітність, інвестиції, основні засоби, ефективність.

ВСТУП

На сучасному етапі економічного розвитку Україна потребує ефективної державної інвестиційної політики. Результативна політика в сфері регулювання інвестиційних процесів потребує ефективної системи статистичної інформації, яка повною мірою відображає стан інвестиційних процесів у країні та результати їх регулювання на державному рівні. На сьогоднішній день існує потреба в статистичній інформації за наступними напрямками:

- стан виробничої бази вітчизняних підприємств, ефективність її використання, потреби у інвестиціях;
- формування та використання амортизаційних відрахувань, нарахованих у бухгалтерському та податковому обліках, їх зіставлення; аналіз економічного ефекту, що досягається за рахунок їх різниці;
- якість здійснюваних інвестицій та їх відповідність стратегічним пріоритетам країни;
- оцінка ефективності інвестиційних проектів, що мають стратегічне значення для країни, галузі, регіону.

Проблемам статистичного дослідження інвестиційного процесу та інвестиційної діяльності присвячені роботи Ковтун Н.В. [1]. У них приділяється увага методичному та організаційному забезпеченню статистичного дослідження інвестиційного процесу, досліджуються статистичні методи в аналізі інвестиційних процесів, пропонується система показників оцінки ефективності інвестиційного процесу. Проте недостатнє висвітлення отримала існуюча система статистичної звітності з інвестицій в Україні та її удосконалення.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Метою дослідження є удосконалення існуючої методики статистичного дослідження інвестиційних процесів в Україні.

Основні задачі дослідження — аналіз існуючих форм статистичного обслідування підприємств України; аналіз форм статистичного дослідження підприємств інших країн та їх порівняння із відповідними в Україні; створення системи статистичних показників; виділення етапів збору ста-

тистичної інформації; створення комплексу статистичної звітності.

РЕЗУЛЬТАТИ

Удосконаленню методики статистичного дослідження інвестиційних процесів в Україні передують дослідження існуючих форм статистичної звітності. Автором був проведений аналіз наявних в Україні форм статистичного дослідження інвестиційних процесів — 10-зез "Звіт про іноземні інвестиції в Україні"; 13-зез "Звіт про іноземні інвестиції з України в економіці країн світу"; 1-ІП "Звіт підприємства про реалізацію інвестиційного проекту в спеціальній (вільній) економічній зоні або на території пріоритетного розвитку"; 2-інвестиції "Капітальні інвестиції"; 11-ОЗ "Звіт про наявність та рух основних засобів, амортизацію (знос)" — і зроблені наступні висновки:

1) існуючі форми статистичної звітності підприємства детально досліджують вартісні показники основних засобів та інвестицій в основний капітал, однак не приділяють уваги реальному стану виробничої бази вітчизняних підприємств — віковій структурі основних засобів, продуктивності обладнання, впровадженню інноваційних технологій, ресурсо-, матеріало-, енергозбереженню в результаті введення нового обладнання, підвищенню продуктивності праці та якості продукції, що виробляється;

2) в Україні відсутні детальні дослідження амортизаційних відрахувань, а саме:

- методів нарахування амортизаційних відрахувань, що застосовуються підприємствами;
- зіставлення нарахованих амортизаційних відрахувань в податковому та бухгалтерському обліку і відповідно дослідження ефекту, який досягається від різниці між цими показниками;
- вплив зміни державної інвестиційної політики на амортизаційні відрахування як джерело інвестицій в основний капітал;

3) існуюча статистична звітність не дозволяє перевірити дослідження стратегічних параметрів економічного розвитку країни, в тому числі задекларованого інноваційного

розвитку України. Ця проблема зумовлена розірваним колом: довгострокові цілі економічного розвитку України — стратегія економічного розвитку і цільові пріоритети в кількісному виразі — короткострокові цільові пріоритети в кількісному виразі — система статистичних показників — система статистичної звітності зі збору інформації — перевірка досягнення цільових пріоритетів;

4) в рамках статистичного дослідження значна увага приділяється отриманню інформації про будівлі та споруди, а також новим видам основних засобів, введеним згідно нових П(С)БО, в той час як, на наш погляд, акцент необхідно змістити в бік отримання об'єктивної картини стосовно активної частини основних засобів та її оновлення;

5) в Україні відсутня затверджена методика оцінки ефективності інвестицій, відповідно немає можливості виробити єдину для підприємств форму статистичної звітності з оцінки здійснених державних капіталовкладень і, як наслідок, немає об'єктивної інформації стосовно інвестиційних процесів у країні. На наш погляд, вона повинна провадитися принаймні для:

- стратегічних для України інвестиційних проектів;
- інвестиційних проектів з державною долею власності;
- інвестиційних проектів, створених у результаті приватизації державної власності;
- найбільших підприємств України;
- великих підприємств-експортерів;

6) в Україні відсутні періодичні узкоспеціалізовані вибіркові дослідження інвестиційних процесів і стану основних засобів.

Автором було проведено дослідження форм статистичної звітності підприємств Російської федерації — 1-ІНВЕСТ "Відомості про інвестиції в Росію з-за кордону та інвестиції з Росії закордон", ІАП "Обстеження інвестиційної активності організацій", 1-БЗ (інвестиції) "Відомості про використання державних капіталовкладень, що фінансуються з федерального бюджету, на використання федеральної адресної інвестиційної програми"; П-2 "Відомості про інвестиції"; П-2 (скорочена) "Відомості про інвестиції в основний капітал"; Додаток до форми П-2 "Відомості про інвестиційну діяльність"; 18-КС "Відомості про інвестиції в основний капітал, направлені на охорону навколишнього середовища та раціональне використання природних ресурсів".

Основні причини вибору Росії для зіставлення наступні:

— РФ, як і Україна, в результаті розпаду СРСР почала будувати ринкову економіку;

— Росія подібно до України з переходом до ринкової економіки здійснила зміну методології статистичного обліку на таку, що відповідає ринковим вимогам — за класифікацією видів економічної діяльності, видам основних засобів, видам інвестицій, класифікацією витрат, — а також наблизила до світових національні стандарти бухгалтерського обліку;

— економіка РФ за своїми масштабами та за взаємозалежністю виробничих циклів найближча до України;

— економіка РФ відчуває ті ж самі проблеми, що й Україна — високий ступінь зносу основних засобів та вузькі можливості для інвестування у порівнянні із існуючими потребами.

На основі проведеного автором дослідження форм статистичної звітності РФ можна зробити наступні висновки:

1) в РФ іноземні інвестиції досліджуються разом із отриманими доходами та здійсненими витратами, що дозволяє виконати оцінку їх ефективності;

2) провадиться систематичне обстеження стану основних засобів та інвестиційної активності великих, стратегічних підприємств. Отримана інформація дозволяє:

- відстежити динаміку стану виробничої бази;
- оцінити ефективність державної інвестиційної політики;

— планувати державну інвестиційну політику на наступний рік і довгострокову перспективу;

— створювати умови на державному рівні для відновлення виробничої бази підприємств;

3) рух інвестиційних коштів за інвестиційними проектами досліджується лише за умови, що в них задіяні державні кошти;

4) у формах статистичної звітності робиться акцент на активну частину основних засобів — досліджуються:

- вік;
- завантаження / простій виробничих потужностей;
- придбання імпортової техніки;
- введення в експлуатацію основних засобів, які були у користуванні;

— відповідність останнім науковим досягненням, що відповідає державній політиці Російської Федерації, яка спрямована на модернізацію і відновлення основних виробничих фондів країни.

Зіставлення форм статистичної звітності України і Росії призводить до наступних висновків:

1) дослідження руху капіталу між країнами краще відображене в РФ, оскільки дозволяє оцінити його ефективність;

2) статистична звітність РФ досліджує стан основних засобів й інвестицій в основний капітал у їх взаємозв'язку;

3) оцінка інвестиційних проектів провадиться краще в Україні, але й вона не повною мірою досліджує ефективність — доволі широко бюджетну ефективність і вузько — комерційну та суцільну ефективність;

4) в РФ здійснюється дослідження динаміки витрачання державних коштів (федерального бюджету) на капітальні інвестиції, на відміну від України;

5) при дослідженні інвестицій в Росії робиться більш правильний, на наш погляд, акцент на активну частину основних засобів, а саме:

— впровадження в експлуатацію основних засобів, що були у користуванні;

- впровадження імпортової техніки;
- відповідність впроваджених основних засобів останнім науковим дослідженням.

Таким чином, ми можемо зробити висновок, що існує проблема збору та аналізу статистичної інформації в сфері інвестицій з урахуванням потреб інвестиційної політики України на даному етапі її розвитку. Вона призводить до необхідності удосконалення методики статистичного дослідження інвестиційних процесів.

Поставлена нами проблема удосконалення методики статистичного дослідження інвестиційних процесів може бути представлена у якості ряду задач:

1) укладення системи статистичних показників для державної інвестиційної політики;

2) укладення комплексу статистичної інформації (систему статистичної звітності) — суцільної та вибіркової.

Збір статистичної інформації з інвестицій, на наш погляд, повинен включати наступні етапи.

1-й етап. Здійснюється збір даних про стан виробничої бази українських підприємств:

— стан і динаміка основних засобів, нараховані амортизаційні відрахування (провадиться у формі суцільного спостереження підприємств 1 раз на рік);

— ефективність використання виробничої бази (здійснюється у формі вибіркового дослідження, наприклад, обстеження великих, стратегічних або з великою часткою державної власності підприємств країни, галузі, регіону 1 раз на рік);

— потреби в інвестиціях (провадиться у формі вибіркового обстеження великих, стратегічних або з великою часткою державної власності підприємств країни, галузі, регіону 1 раз на рік).

У результаті ми отримуємо необхідні дані стосовно стану виробничої бази підприємств України, яка є важливим

вихідним джерелом для формування державної інвестиційної політики.

2-й етап. Виконується аналіз здійснюваних інвестицій:

— сукупний обсяг реалізованих інвестицій (провадиться у формі суцільного спостереження підприємств 4 рази на рік);

— структура інвестицій у залежності від джерел фінансування (провадиться у формі суцільного спостереження підприємств 4 рази на рік);

— класифікація інвестицій у залежності від об'єктів інвестування, при цьому акцент робиться на якість інвестованої активної частини основних засобів:

— нові або бувші у використанні;

— іноземного або вітчизняного виробництва;

— ті, що відповідають останнім науковим дослідженням.

Проводиться у формі суцільного спостереження підприємств 4 рази на рік.

Результатом збору цієї інформації є оцінка якості здійснених інвестицій.

3-й етап. Виконується збір статистичної інформації з ефективності здійснених інвестицій. Даний етап включає в себе збір даних з:

— комерційної ефективності;

— бюджетної ефективності;

— суспільної ефективності.

Здійснюється у формі вибіркового дослідження великих, стратегічних або з великою долею державної власності підприємств країни, галузі, регіону або великих, стратегічних інвестиційних проектів, а також з великою державною часткою власності або сформованих в результаті приватизації державного майна 4 рази на рік накопичувальним підсумком.

При цьому на державному рівні має бути затверджена концепція оцінки ефективності інвестицій.

У результаті збору цієї статистичної інформації будуть отримані дані про особливості витрачання фінансових ресурсів на інвестиційні цілі, що є важливим джерелом оцінки ефективності інвестиційних процесів у країні та якості здійснюваної державної інвестиційної політики.

4-й етап. Відбувається фактичне повернення до першого етапу.

Система статистичних показників оцінки інвестиційних процесів в Україні:

1. Показники стану виробничої бази України.

1.1. аналіз стану основних засобів підприємств: рух основних засобів за видами діяльності; рух основних засобів у відповідності до класифікації бухгалтерського обліку (при цьому акцент на вітчизняні та імпорتنі; нові та бувші у користуванні); розподіл основних засобів за віковою структурою (за первісною вартістю; за балансовою вартістю); розподіл за датою початкового створення / введення в експлуатацію; технологічна структура основних засобів; сума накопичених амортизаційних відрахувань за видами основних засобів у відповідності до класифікації бухгалтерського обліку; розподіл амортизаційних відрахувань за методами нарахування.

1.2. Оцінка ефективності використання основних засобів: рівень завантаження виробничих потужностей; рентабельність; фондовіддача; фондоємність; продуктивність (в кількісному та вартісному виразі); ресурсоємність; енергоємність; матеріалоємність; продуктивність праці; автоматизація праці та ін.

1.3. Потреби підприємств у інвестиціях: цілі інвестицій в основний капітал в поточному та наступному році; напрями інвестицій у поточному та наступному році; фактори, які обмежують інвестиції в поточному та наступному році; фактори, що стимулюють інвестиції в поточному та наступному році; вибуття основних засобів — склад та структура за видами класифікації бухгалтерського обліку — і причини; введення в дію основних засобів — склад і структура за видами класифікації бухгалтерського обліку — і причини.

2. Статистична інформація про стан інвестицій в Україні

2.1. Динаміка інвестицій.

2.1.1. Динаміка іноземних інвестицій: динаміка прямих і портфельних інвестицій в Україну за видами; динаміка прямих й іноземних інвестицій з України в інші країни за видами; отриманий підприємствами України на здійснені іноземні інвестиції в інші країни інвестиційний дохід, в тому числі за видами доходу; напрями витрачання іноземних інвестицій за видами витрат, при цьому акцент робиться на активну частину основних засобів (нові або бувші у користуванні; імпорتنі або вітчизняного виробництва; ті, що відповідають останнім науковим досягненням).

2.1.2. Динаміка інвестицій в Україні: динаміка інвестицій за видами класифікації бухгалтерського обліку; динаміка інвестицій за видами економічної діяльності (КВЕД) підприємства; динаміка інвестицій за видами джерел фінансування; одночасне поєднання 2-х із зазначених вище показників.

2.2. Об'єкти інвестицій в основний капітал: інвестиції в основний капітал за класифікацією бухгалтерського обліку, з акцентуванням уваги на якості введеної активної частини основних засобів (нові або бувші у користуванні; імпорتنі або вітчизняного виробництва; такі, що відповідають останнім науковим досягненням).

3. Статистична інформація з оцінки ефективності інвестицій в Україні.

3.1. Комерційна ефективність: сума чистого прибутку; рентабельність; підвищення якості продукції; впровадження інноваційних технологій у виробництво; зменшення матеріалоємності; зменшення енергоємності під-вищення продуктивності праці та ін.

3.2. Бюджетна ефективність: сума нарахованих і сплачених податків і зборів до бюджетів всіх рівнів; сума отриманих пільг зі сплати податків і зборів до бюджетів всіх рівнів; строки відстрочення сплати податків і зборів до бюджетів усіх рівнів; наявність, розміри та строки заборгованостей зі сплати податків і зборів до бюджетів всіх рівнів.

3.3. Суспільна ефективність: зменшення рівня безробіття; покращення екології в регіоні за рахунок зменшення рівня викидів шкідливих речовин; зростання тривалості життя та зменшення захворюваності населення за рахунок зменшення викидів шкідливих речовин та зниження шкідливості умов праці; вирішення інших специфічних національних і регіональних проблем та ін.

3.4. Інші вузькоспеціалізовані та специфічні показники ефективності, що характеризують окремі аспекти процесу інвестування.

Сукупність форм статистичної звітності нами представлена у вигляді наступної схеми (рис. 1).

Засновуючись на сукупності статистичних показників, запропонованих для оцінки інвестиційних процесів в країні, автором були удосконалені існуючі й запропоновані нові форми статистичної звітності:

удосконалена форма 11-ОЗ "Звіт про наявність, рух і вікову структуру основних засобів, амортизації (знос)": 1) досліджує динаміку основних засобів за видами у відповідності з класифікацією бухгалтерського обліку, прийнятою П(С)БО "Основні засоби"; 2) розглядає розподіл активної частини основних засобів за віковою структурою; 3) досліджує розподіл активної частини основних засобів по першій даті введення в експлуатацію / створення; 4) обстежує методи нарахування амортизації за кожним видом основних засобів, що їх використовують підприємства; 5) досліджує балансову вартість основних фондів згідно Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств" і нараховану амортизацію; аналізує витрати на ремонт основних фондів згідно Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств";

розроблене "Обстеження стану основних засобів, ефективності їх використання і інвестиційної активності підприємств": 1) досліджує рівень завантаження виробни-

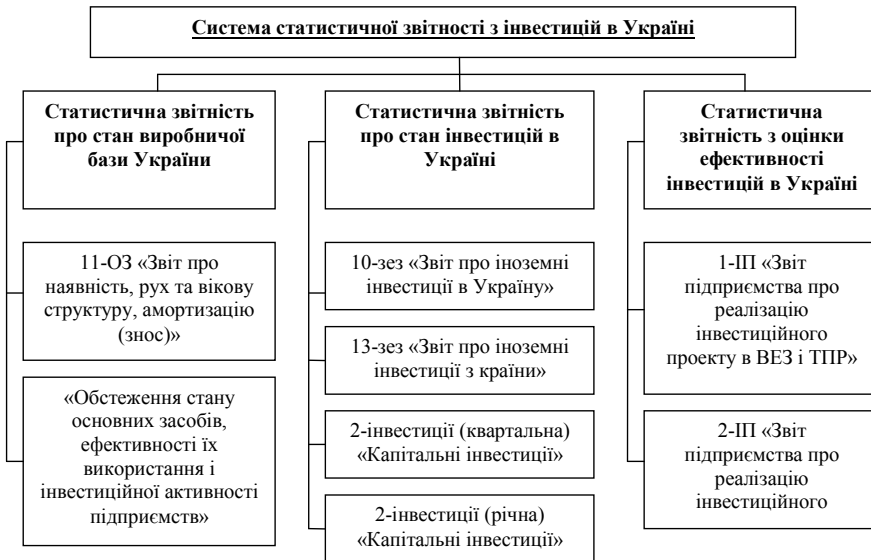

Рис. 1. Система статистичної звітності з інвестицій в Україні

чих потужностей; 2) обстежує частку основних засобів, які протягом року не використовувались; 3) досліджує фактичні обсяги введених в дію, модернізованих і придбаних основних засобів, в тому числі вітчизняного і імпортного виробництва, а також плани підприємства на наступний період; 4) аналізує причини вибуття основних засобів в поточному році; 5) досліджує показники ефективності використання основних засобів підприємств в минулому, поточному та наступному роках; 6) розглядає напрями інвестицій в основний капітал; 7) обстежує цілі інвестування підприємств в поточному та наступному роках; 8) аналізує фактори, які обмежують інвестиції, і фактори, що їх стимулюють;

удосконалена форма 10-зез "Звіт про іноземні інвестиції в Україну": 1) співставляє дані з інвестицій у валюті та гривневому еквіваленті; 2) дозволяє відстежити напрями витрачання іноземних інвестицій; 3) приділяє увагу витрачання інвестованих коштів на імпортні товари та послуги;

4) удосконалена форма 13-зез "Звіт про інвестиції з України в економіку країн світу": 1) зіставляє дані з інвестицій у валюті та гривневому еквіваленті; 2) дозволяє відстежити отримані в результаті інвестування доходи, їх джерела та напрями витрат, що у сукупності з даними про інвестовані кошти сприяє оцінці ефективності іноземних інвестицій, здійснених підприємствами України;

5) удосконалені форми 2-інвестиції (квартальна) "Капітальні інвестиції" і 2-інвестиції (річна) "Капітальні інвестиції": 1) досліджують динаміку капітальних інвестицій підприємства у звітному році в розрізі їх видів і зіставляють із відповідними даними за минулий період; 2) дозволяють дослідити джерела інвестицій в активну частину основних засобів; аналізують стан активної частини інвестованих основних засобів, а також їх походження; 3) аналізують їх на відповідність інноваційному характеру.

6) удосконалена форма 1-ІП "Звіт підприємства про реалізацію інвестиційного проекту в БЕЗ і ТПР": 1) в рамках дослідження освоєння інвестицій і введення в експлуатацію виробничих потужностей зроблений акцент на активну частину основних засобів, її якість і походження; 2) при дослідженні результатів освоєння інвестиційного проекту акцентується увага на виробництві продукції інноваційного характеру, а також на її реалізації на внутрішньому і зовнішньому ринках досліджується матеріалоємність і енергоємність виробництва; аналізується продуктивність праці; розглядається проблема зменшення шкідливості праці; 3) в доповнення вже представлених пропонується проводити дослідження суспільної ефективності, в рамках якої дослідити вирішен-

ня поставлених національних, регіональних, а також екологічних проблем;

7) розроблена форма 2-ІП "Звіт про реалізацію інвестиційного проекту" спрямована на статистичне дослідження інвестиційних проектів, що мають стратегічне значення в рамках країни, галузі та регіону або для підприємств з державною часткою власності, а також для підприємств, що приватизуються. Вона: 1) досліджує обсяги та структуру інвестицій; 2) аналізує напрями витрачання інвестиційних ресурсів, в тому числі на придбання активної частини основних засобів; 3) досліджує показники ефективності інвестиційного проекту, що впроваджується; 4) розглядає розрахунки с бюджетом.

ВИСНОВКИ

Удосконалені й розроблені форми статистичної звітності:

— дозволяють отримати інформацію про стан виробничої бази українських підприємств;

— досліджують порядок формування амортизаційних відрахувань, порівнюють амортизацію в податковому і бухгалтерському обліку, економічний ефект від різниці в методах нарахування амортизації, а отже, й ефективність державної амортизаційної політики;

— аналізують інвестиційну активність підприємств у поточний момент та на довгострокову перспективу;

— оцінюють рух іноземних інвестицій, об'єкти інвестицій і отримані доходи, відповідно дозволяють оцінити їх ефективність;

— досліджують якість відновлення основних виробничих фондів підприємств;

— удосконалюють збір статистичного матеріалу відносно ефективності інвестиційних проектів у БЕЗ і ТПР;

— дозволяють оцінити ефективність інвестиційних проектів, що мають значення для держави.

Подальше удосконалення методики статистичного дослідження інвестиційних процесів в Україні ми вбачаємо в наступному:

1) формування комплексу вузькоспеціалізованих вибірових досліджень стану виробничої бази;

2) створення на державному рівні системи критеріїв оцінки ефективності інвестицій в основний капітал і її затвердження на державному рівні; приведення у відповідність існуючих у країні підходів до оцінки ефективності інвестиційних проектів; приведення у відповідність методиці показників статистичного дослідження інвестицій в основний капітал;

3) створення системи ключових показників державної інвестиційної політики; приведення статистичної звітності у відповідність збору інформації відносно виконання комплексу ключових показників;

4) створення гнучкої системи збору статистичної інформації, яка реагує на потреби державної інвестиційної політики.

Література:

1. Ковтун Н.В. Методологія та організація статистичного дослідження інвестиційного процесу та інвестиційної діяльності: дис. ... доктора екон. наук : 08.03.01 / Ковтун Н.В. — К., 2006. — 396 с.

2. Офіційний сайт Державного комітету статистики України: <http://www.ukrstat.gov.ua>

3. Офіційний сайт Федеральної служби державної статистики Російської Федерації: <http://www.gks.ru>.

Стаття надійшла до редакції 24.06.2010 р.